

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

Кафедра практичної психології

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
Декан Педагогічного
факультету Олещук Т.О.
(підпис)
« 31 » серпня 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА
нормативної навчальної дисципліни

«Тренінг спілкування та самопізнання»

освітнього рівня **бакалавр**

(назва освітнього рівня)

галузі знань **05 Соціальні та поведінкові науки**

(шифр і назва галузі знань)

спеціальності **053 Психологія**

(код і назва спеціальності)

ОПП «Практична психологія»,

«Психологія розвитку особистості»

Шифр за навчальним планом **ПП04**

Робоча програма розроблена на підставі навчальної програми «Тренінг спілкування та самопізнання», затвердженої на засіданні Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова.

Розробники: **Унінець І.М.**, доктор філософії (Ph.D), доцент кафедри практичної психології;
Халько М.С., старший викладач кафедри практичної психології

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри практичної психології

«30» серпня 2023 року, протокол № 1

Завідувач кафедри



(підпис)

проф. Митник О.Я.

I. Опис дисципліни

Загальні характеристики дисципліни	Навчальне навантаження з дисципліни		Методи навчання і форми контролю
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки	Кількість кредитів – 3 ЄКТС		<i>Методи навчання</i> Лекції. Практичні і семінарські заняття.
Спеціальність 053 Психологія («Практична психологія»; «Психологія розвитку особистості»)	Загальна кількість годин - 90		
	<i>Денна</i>	<i>Заочна</i>	
Освітній рівень бакалавр	Лекції:		
	Семінарські (практичні) заняття:		
Статус дисципліни нормативна	Лабораторні заняття:		<i>Форми поточного контролю</i> Модульні контрольні роботи, колоквіум
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом: 1-й	46	12	
	Індивідуальна робота:		
Семестр: 1-й	-	-	
Тижневе навантаження (4год.) - аудиторне: год. - самостійна робота: 46год.	44	78	<i>Форма підсумкового контролю</i> Залік
	Співвідношення аудиторних годин і годин СРС:		
<i>Мова навчання</i> – українська	51%:49%	13% : 87%	

Предметом вивчення навчальної дисципліни є види та форми роботи практичного психолога-тренера.

Міждисциплінарні зв'язки: вивчення даної дисципліни вимагає знань із «Загальної психології», «Вікової психології», «Соціальної психології», «Конфліктології», «Диференційної психології», «Психодіагностики», «Психокорекції» та інших психологічних дисциплін.

Мета і завдання навчальної дисципліни:

Метою викладання навчальної дисципліни «Тренінг спілкування та самопізнання» є ознайомити студентів із завданнями, правилами роботи психолога-тренера, сформувати навички успішного безконфліктного спілкування в колективі, створити умови для формування комунікативних навичок у подоланні особистих психологічних бар'єрів та сприяння розвитку навичок професійного спілкування студентів-майбутніх психологів.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Тренінг спілкування та самопізнання» є теоретична та практична підготовка студентів з питань:

- 1) формування вмінь і навичок спілкування.
- 2) формування та розвиток установок, необхідних для успішного спілкування;
- 3) усвідомлення студентами сутності міжособистісного спілкування та його особливостей в умовах професійної діяльності.
- 4) оволодіння навичками ефективного міжособистісного спілкування.
- 5) оволодіння знаннями про особливості професійного спілкування психологів та відпрацювання відповідних умінь.
- 6) сприяння розвитку особистості студента, а саме якостей, які є необхідними для професійної роботи психолога.

II. Основні результати навчання та компетентності, які вони формують:

Результати навчання	Компетентності
<p>ПР1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання</p> <p>ПР6. Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, дотримуватися процедури дослідження</p> <p>ПР9. Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання</p> <p>ПР11. Складати та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій</p> <p>ПР12. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника.</p> <p>ПР13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.</p> <p>ПР14. Ефективно виконувати різні ролі у команді у процесі вирішення фахових завдань, у тому числі демонструвати лідерські якості.</p> <p>ПР16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога</p> <p>ПР17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.</p>	<p>ЗК8. Навички міжособистісної взаємодії.</p> <p>ЗК9. Здатність працювати в команді.</p> <p>СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.</p> <p>СК8. Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову)</p> <p>СК8. Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову)</p> <p>СК11. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку</p> <p>СК13. Здатність розробляти тренінги, вести супервізії; створювати певні завдання розвивального характеру; психологічну експертизу.</p> <p>СК14. Здатність організовувати власну діяльність і конструктивну взаємодію між психологом та клієнтами та останніх між собою, управляти дискусією.</p> <p>СК15. Здатність презентувати себе як фахівця, який спроможний надати кваліфіковану допомогу; здатність викликати симпатію, довіру; зацікавлювати, вести за собою, заохочувати, підтримувати, заспокоювати, переконувати, вмотивовувати.</p>

III. Тематичний план дисципліни

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 3 кредити ЄКТС 90 годин.

№ з/п	Назви модулів і тем	Кількість годин (денна форма навчання)						Кількість годин (заочна(вечірня) форма навчання)					
		Аудиторні	Лекції	Практичні	Семінарські	Лабораторні	СРС	Аудиторні	Лекції	Практичні	семінарські	Лабораторні	СРС
Змістовий модуль I. Формування навичок ефективного спілкування													
1	Т.1.1 Психологічні механізми спілкування. Поняття про спілкування та його структуру					2	2	1				1	8
2	Т.1.2.Структура міжособової взаємодії. Комунікативна сторона спілкування					2	2	1					5
3	Т.1.3 Фактори успішного спілкування. Інтерактивна сторона спілкування. Тренінг ділового спілкування					2	2	1				1	5
4	Т.1.4 Перцептивна сторона спілкування. Формування навичок та вмінь співпраці у студентському колективі. Групова динаміка.					1	2	1				1	10
	МКР №1					1						1	
Разом за змістовим модулем 1:						8	8	4				4	28
Змістовий модуль 2. Самопізнання у процесі міжособистісної взаємодії													
5	Т.2.1 Розвиток навичок міжособистісної взаємодії					8	8	1				1	10
6	Т.2.2 Особливості					8	8	1				1	10

	процесу самопізнання як психологічна готовність до подальшої психотерапевтичної діяльності.												
7	Т.2.3 Сучасні технології психологічного впливу у спілкуванні. Навички визначати емоції іншої людини і контролювати свої					8	8	2				2	10
8	Т.2.4 Психологія дискусії як специфічної форми професійного спілкування. Розвиток навичок комунікативної компетентності					8	6	2				2	10
9	Т.2.5 Професійні навички, які мають переконуючий вплив на партнера. Тренінг партнерського спілкування					5	6	2				1	10
	МКР №2					1						1	
Разом за змістовим модулем 2:						38	36	8				8	50
Разом годин:						46	44	12				12	78

III. Зміст навчальної дисципліни за модулями і темами:

№ з/п	3.1. Назва модулів, тем та їх зміст	К-сть годин	
		Всього	в т.ч. лекц
	<p>Модуль 1. Формування навичок ефективного спілкування у колективі.</p> <p>Тема 1. Психологічні механізми спілкування. Вербальна та невербальна комунікація. Зміст, характер та мета аргументації. Поняття техніки аргументації, її прийоми. Забезпечення ефективності аргументації. Принципи аргументації. Побудова техніки аргументації. Загальні конструкції аргументації: фундаментальний метод, метод "так...але", метод "бумеранга" тощо. Спекулятивні методи аргументації: техніка перебільшення, техніка дискредитації партнера тощо. Спеціальні прийоми переконання у техніці аргументації: метод "Салям", метод розчленовування, метод позитивних відповідей тощо. Бар'єри порозуміння. Тактика аргументування. Види зауважень: невисловлені зауваження; упередження; іронічні зауваження тощо. <i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • основні: [1, 2, 3, 4, 5,] • додаткові: [1-12] <p>Тема 2. Структура міжособової взаємодії. Рівні спілкування. Ритуальна поведінка в міжособовій взаємодії. Ділове спілкування. Форми міжособової взаємодії. Основні характеристики почуттів та емоцій у спілкуванні. Види соціальних емоцій. Способи управління емоціями. Розігрів – як традиційний компонент тренінгу. Сформувані вміння доцільно вибирати прийоми початку тренінгу. <i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • основні: [1, 2, 3, 4, 5,] • додаткові: [1-12] 	1	
	<p>Тема 3. Фактори успішного спілкування. Функції та стадії спілкування з високим рівнем довіри. Визначення та критерії успішності у спілкуванні. Псевдодовіра. Товариськість, контактність. Стили спілкування та їх характеристики. Нові напрямки у вивченні міжособового спілкування Шерінг чи зворотній зв'язок. Сформувані вміння застосовувати прийоми зворотнього зв'язку на різних</p>	1	

<p>етапах тренінгу. <i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>основні:</i> [1, 2, 3, 4, 5,] • <i>додаткові:</i> [1-12] <p>Тема 4. Формування навичок та вмінь співпраці у студентському колективі. Групова динаміка</p> <p>Співпраця як умова ефективної тренінгової роботи у групі. Усвідомлення своєї ролі у груповій взаємодії. Розвиток навичок та вмінь колективної співпраці. Формування єдності, співпраці та взаєморозуміння учасників тренінгу. Прийняття рішень у процесі ефективного спілкування.</p> <p>Стадії групового розвитку: становлення, конфліктний період, нормотворення, ділова активність, розпад. Норми. Ролі. Найважливіші зразки спілкування. Устої влади. Деіндивідуація та одностайність у мисленні групи.</p> <p>Своєрідність тренінгу особистісного самопізнання. Етап знайомства. Відпрацювання прийомів створення сприятливих умов для роботи групи.</p>	1	
<p><i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>основні:</i> [1, 2, 3, 4, 5,] • <i>додаткові:</i> [1-12] <p>Модуль 2 . Самопізнання у процесі міжособистісної взаємодії</p> <p>Тема 5. Розвиток навичок міжособистісної взаємодії.</p> <p>Принципи роботи в групі. Рівень згуртованості групи. Встановлення позитивної атмосфери у групі, налагодження ефективної комунікативної взаємодії. Презентація індивідуальності.</p> <p>Процедури тренінгу “Потоку вмінь”, кроки вишколу. Ситуативні характеристики. Проблематичні ситуації. Витоки тренінгу контролю гніву. Соціоморальний розвиток і затримка. Стадії морального міркування. Тренінги: міжособистісних умінь; сприймання соціальних ситуацій; контролю гніву; моральних міркувань.</p> <p>Самодіагностика и саморозкриття членів групи. Відпрацювання прийомів зняття напруження та зменшення емоційної дистанції в групі.</p> <p><i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>основні:</i> [1, 2, 3, 4, 5,] • <i>додаткові:</i> [1-12] <p>Тема 6. Особливості процесу самопізнання як психологічна готовність до подальшої психотерапевтичної</p>	1	

діяльності.

Фази тренінгу прогресивної релаксації. Пілотажні програми тренінгу когнітивного розв'язування міжособистісних проблем. Ідентифікація моделей підтримки. Тренінги: стрес-менеджмент; розв'язання проблем; залучення моделей підтримки.

Формування навичок самоаналізу та саморозуміння. Оволодіти прийомами розвитку уміння здійснювати самоаналіз та долати психологічні бар'єри самовираження.

Рекомендовані інформаційні джерела:

- *основні:* [1, 2, 3, 4, 5,]
- *додаткові:* [1-12]

ТЕМА 7. Сучасні технології психологічного впливу у спілкуванні.

Поняття психологічного впливу. Види та способи психологічного впливу на партнерів у спілкуванні: зараження, навіювання, переконання, наслідування. Техніки протидії впливу під час спілкування. Сучасні прийоми і технології маніпулювання людьми. Типи маніпуляторів. Психологічні способи захисту від маніпуляторів. Способи психологічного впливу в процесі спілкування. Переконання як вплив на свідомість, почуття й волю людини. Структура переконання: знання, емоції та вольові компоненти. Психологічний механізм переконання.

Впевненість у собі. Відпрацювання прийомів усвідомлення сутності почуття впевненості у собі.

Рекомендовані інформаційні джерела:

- *основні:* [1, 2, 3, 4, 5,]
- *додаткові:* [1-12]

ТЕМА 8. Психологія дискусії як специфічної форми професійного спілкування.

Дискусія як форма колективного обговорення, її мета та відмінність від полеміки. Особливе значення професійних дискусій у спілкуванні, їх функції. Форми організації дискусії: дерево рішень, ток-шоу, "мозковий штурм" тощо. Форми організації дискусій за Г.Е. Філатовою. Дискусія як аналіз конкретних ситуацій. Види групової дискусії. Дебати як форма дискусії. Технологія проведення дискусій. Психологічна характеристика взаємодії у дискусії. Методи досягнення переваги над опонентом. Основні дискусійні уміння.

Основні психологічні умови застосування критики у спілкуванні. Класична модель критики. Модель НЛП. Загальні принципи формулювання критичних зауважень.

2

2

	<p>Види зауважень. Техніки і тактики нейтралізації зауважень. Форми крити за В.М. Панкратовим: підбадьорлива критика, критика-докір, критика-надія тощо. Мотиви критики. Особливі вимоги застосування публічної критики. Алгоритм дій того, кому адресовані критичні зауваження.</p> <p>Заключний шерінг. Відпрацювання прийомів надання зворотнього зв'язку.</p> <p><i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • основні: [1, 2, 3, 4, 5,] • додаткові: [1-12] <p>ТЕМА 9. Соціально-психологічний тренінг спілкування та самопізнання</p> <p>Структура соціально-психологічного тренінгу спілкування: тренінг сенситивності та особистісний тренінг. Завдання соціально-психологічного тренінгу: оволодіння певними соціально-психологічними знаннями; розвиток комунікативних здібностей; корекція і формування соціально-психологічних умінь і навичок; здатності аналізувати ситуацію, поведінку, стан як членів групи, так і свій особистий; уміння адекватно сприймати себе і оточуючих; рефлексивних навичок тощо.</p> <p>Проблеми та сфери застосування соціально-психологічного тренінгу спілкування, його цілі. Принципи соціально-психологічного тренінгу за Марєановим В.С. Стадії процесу тренінгу за Р. Баклі та Дж. Кейпл. Фази етапів соціально-психологічного тренінгу: визначення цілей, теми дискусії, характеру проблеми, орієнтація на них учасників тренінгу; кругова дискусія з проблеми, що обговорюється, збір інформації, суджень, думок, нових ідей, пропозицій від усіх учасників; впорядкування інформації і її обговорення; обґрунтування альтернатив і сумісна їх оцінка; підведення підсумків дискусії, сумісне резюмування; співставлення цілей тренінгу з отриманими результатами; зняття психологічного навантаження, підведення підсумків тренінгу.</p> <p><i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • основні: [1, 2, 3, 4, 5,] • додаткові: [1-12] 	2	

4.2. Плани семінарських, практичних та лабораторних занять

Змістовий модуль 1. Психотерапія як суспільне явище

Лабораторне заняття 1 (тема І.1). Психологічні механізми спілкування (2 год.)

Знайомство з учасниками тренінгу, виявлення їх очікувань, встановлення правил групової роботи. Презентація програми тренінгу. Принципи роботи в групі. Рівень

згуртованості групи. Встановлення позитивної атмосфери у групі, налагодження ефективної комунікативної взаємодії. Презентація індивідуальності. Поняття про спілкування. Спілкування як необхідна умова життєдіяльності людей. Взаємозв'язок спілкування та діяльності. Поняття про структуру спілкування. Взаємодія та доповнення основних сторін спілкування. Види спілкування. Форми спілкування: бесіда, наради, переговори, публічна промова.

1. Вербальна та невербальна комунікація.
2. Зміст, характер та мета аргументації.
3. Поняття техніки аргументації, її прийоми.
4. Забезпечення ефективності аргументації. Принципи аргументації.
5. Побудова техніки аргументації.

Рекомендовані інформаційні джерела:

- **основні:** [1, 2, 3, 4, 5,]
- **додаткові:** [1-12]

Лабораторне заняття 2 (тема І.2). Структура міжособової взаємодії (2 год.)

Спілкування як обмін інформацією (уявленнями, ідеями, інтересами, настроями, почуттями, установками тощо). Специфіка обміну інформації між людьми: а) активність учасників комунікації; б) вплив учасників комунікації один на одного (зміна типу стосунків, поведінки в результаті комунікації); в) наявність єдиної системи кодування; г) виникнення комунікативних бар'єрів. Основні умови подолання та попередження комунікативних бар'єрів. Вербальна комунікація. Зворотний зв'язок як засіб індивідуального розвитку. Невербальна комунікація. Основні форми невербальної комунікації: кінесіка (жести, міміка, пантоміміка), паралінгвістика (якість голосу, діапазон, тональність), проксеміка (просторова та часова організація спілкування). Основні функції невербальної комунікації (посилення дії вербальної комунікації, допомога у виявленні намірів учасників комунікації тощо). Взаємодія вербальної та невербальної комунікації.

1. Рівні спілкування.
2. Ритуальна поведінка в міжособовій взаємодії.
3. Ділове спілкування.
4. Форми міжособової взаємодії.
5. Основні характеристики почуттів та емоцій у спілкуванні.
6. Види соціальних емоцій.
7. Способи управління емоціями.

Рекомендовані інформаційні джерела:

- **основні:** [1, 2, 3, 4, 5,]
- **додаткові:** [1-12]

Лабораторне заняття 3 (тема І.3). Фактори успішного спілкування (2 год)

Спілкування як взаємодія. Відмінності між комунікацією (обмін інформацією) та взаємодією (обмін діями). Основні типи взаємодії: співробітництво і суперництво. Конфліктна взаємодія. Основні стратегії поведінки в конфлікті: уникнення, пристосування, суперництво, компроміс, співробітництво. Особливості взаємодії при різних типах спільної діяльності. Спільне прийняття рішення як важлива

характеристика ситуації взаємодії.

Поняття ділового спілкування. Особливості ділового спілкування (цілеспрямованість, регламентованість, відповідальність). Види ділового спілкування: представницьке, пізнавальне, переконувальне, експресивне, сугестивне, ритуальне. Управлінське спілкування як особливий вид ділового спілкування. Мета і завдання тренінгу ділового спілкування: підвищення ефективності взаємодії з діловими партнерами; освоєння концепції комунікативної компетентності у партнерській взаємодії, відпрацювання навичок встановлення контакту, навичок активного слухання, технік зниження емоційної напруги. Приблизна схема й сценарій проведення тренінгу. Вправи, спрямовані на розвиток навичок ділового спілкування.

1. Функції та стадії спілкування з високим рівнем довіри.
2. Визначення та критерії успішності у спілкуванні.
3. Псевдодовіра. Товариськість, контактність.
4. Стили спілкування та їх характеристики.
5. Нові напрямки у вивченні міжособового спілкування

Рекомендовані інформаційні джерела:

- **основні:** [1, 2, 3, 4, 5,]
- **додаткові:** [1-12]

Лабораторне заняття 4.1 (тема І.4). Формування навичок та вмінь співпраці у студентському колективі. Групова динаміка (1 год.)

Спілкування як сприйняття людьми один одного. Основні складові сприйняття іншої людини: а) сприйняття її зовнішніх ознак; б) їх співвіднесення з особистісними характеристиками суб'єкта, який сприймає; в) інтерпретація на цій основі вчинків іншої людини. Основні механізми пізнання та розуміння у процесі спілкування: ідентифікація, емпатія, рефлексія.

1. В результаті вправи тренінгу виявіть елементи співпраці як умови ефективної тренінгової роботи у групі.
2. В результаті проведений тренінгових вправ можете продекламувати власне усвідомлення своєї ролі у груповій взаємодії.
3. Як ви помітили етапи розвитку навичок та вмінь колективної співпраці?
4. Проаналізуйте етапи формування єдності, співпраці та взаєморозуміння учасників тренінгу.
5. Поділіться переживаннями у процесі прийняття рішень вами у процесі ефективного спілкування.

Рекомендовані інформаційні джерела:

- **основні:** [1, 2, 3, 4, 5,]
- **додаткові:** [1-12]

Змістовий модуль 2. Самопізнання у процесі міжособистісної взаємодії

Лабораторне заняття 5 (тема 2.1). Розвиток навичок міжособистісної взаємодії (8 год.)

Розуміння відчуттів інших людей, вміння надавати їм підтримку та співпереживати. Розвиток навичок емпатії. Поважне ставлення до особистості в процесі спілкування. Формування єдності в поведінковій сфері: аналіз розвитку навиків і вмінь взаємодії, співпраці, узгодженості дій в рішенні групових проблем.

1. Знайомство з учасниками тренінгу, виявлення їх очікувань, встановлення правил групової роботи (студенти мають доповнити та продовжити встановлення правил).
2. Презентація програми тренінгу (які очікування у студентів).
3. Принципи роботи в групі. Рівень згуртованості групи (пропозиції студентів).
4. Встановлення позитивної атмосфери у групі, налагодження ефективної комунікативної взаємодії.
5. Презентація індивідуальності (на основі своїх відчуттів та розуміння презентації).

Рекомендовані інформаційні джерела:

- **основні:** [1, 2, 3, 4, 5,]
- **додаткові:** [1-12]

Лабораторне заняття 6 (тема 2.2). Особливості процесу самопізнання як психологічна готовність до подальшої психотерапевтичної діяльності (8 год.)

Знайомство з учасниками тренінгу, виявлення їх очікувань, встановлення правил групової роботи. Презентація програми тренінгу. Принципи роботи в групі. Рівень згуртованості групи. Встановлення позитивної атмосфери у групі, налагодження ефективної комунікативної взаємодії. Презентація індивідуальності.

1. За результатами тренінгової роботи проаналізуйте поняття емоційно напружена ситуація, конфронтація, конфлікт.
2. Продемонструйте метод позитивних відповідей. Метод аргументації.
3. Як на вашу думку відбувається підкреслення спільності та значимості як спосіб пізнання іншої людини.
4. Відпрацювання навичок зняття емоційної напруги у комунікативному процесі.
5. Відпрацювання навичок ставити закриті, відкриті запитання та надавати відповіді на них.

Рекомендовані інформаційні джерела:

- **основні:** [1, 2, 3, 4, 5,]
- **додаткові:** [1-12]

Лабораторне заняття 7 (тема 2.3). Сучасні технології психологічного впливу у спілкуванні (8 год.)

Поняття емоційний стан. Навички усвідомлення власних емоційних переживань та емоційного стану партнера по спілкуванню. Психологічний захист у комунікативному процесі. Відпрацювання прийомів точності сприйняття емоційного стану учасників комунікативного процесу.

1. Поняття психологічного впливу.
2. Види та способи психологічного впливу на партнерів у спілкуванні: зараження, навіювання, переконання, наслідування.
3. Техніки протидії впливу під час спілкування.
4. Сучасні прийоми і технології маніпулювання людьми.
5. Типи маніпуляторів.
6. Психологічні способи захисту від маніпуляторів.
7. Способи психологічного впливу в процесі спілкування.
8. Переконання як вплив на свідомість, почуття й волю людини.
9. Структура переконання: знання, емоції та вольові компоненти.

10. Психологічний механізм переконання.

Рекомендовані інформаційні джерела:

- **основні:** [1, 2, 3, 4, 5,]
- **додаткові:** [1-12]

Лабораторне заняття 8 (тема 2.4). Психологія дискусії як специфічної форми професійного спілкування (8 год.)

Поняття комунікативна компетентність та її ознаки. Роль комунікативної компетентності у процесі психологічної допомоги клієнту. Закріплення навичок ефективного міжособистісного та професійного спілкування, аналіз власної комунікативної компетентності. Досягнення групової роботи, рефлексія учасників, завершення тренінгової роботи.

1. Основні психологічні умови застосування критики у спілкуванні.
2. Класична модель критики. Модель НЛП.
3. Загальні принципи формулювання критичних зауважень.
4. Види зауважень. Техніки і тактики нейтралізації зауважень.

Рекомендовані інформаційні джерела:

- **основні:** [1, 2, 3, 4, 5,]
- **додаткові:** [1-12]

Лабораторне заняття 9 (тема 2.5). Соціально-психологічний тренінг спілкування та самопізнання (5 год.)

Механізми психологічного впливу на партнера по спілкуванню. Метод позитивних відповідей. Метод аргументації. Метод перелицювання. Відпрацювання навичок володіння методами психологічного впливу на людину у процесі спілкування.

Поняття партнерського спілкування. Мета та завдання тренінгу партнерського спілкування: формування в учасників тренінгу умінь і навичок спілкування, а також установок, необхідних для успішного спілкування (визнання цінності особистості іншої людини, орієнтація на взаєморозуміння у процесі спілкування, прийняття до уваги інтересів партнера). Приблизна схема і сценарій проведення тренінгу. Вправи, спрямовані на розвиток навичок партнерського спілкування.

1. Структура соціально-психологічного тренінгу спілкування: тренінг сенситивності та особистісний тренінг.

2. Завдання соціально-психологічного тренінгу: оволодіння певними соціально-психологічними знаннями; розвиток комунікативних здібностей; корекція і формування соціально-психологічних умінь і навичок; здатності аналізувати ситуацію, поведінку, стан як членів групи, так і свій особистий; уміння адекватно сприймати себе і оточуючих; рефлексивних навичок тощо.

Рекомендовані інформаційні джерела:

- **основні:** [1, 2, 3, 4, 5,]
- **додаткові:** [1-12]

3.3 Організація самостійної роботи студентів

1. Аналіз літературних джерел з теми дослідження та написання конспектів.
2. Написання рефератів.
3. Розв'язання психологічних задач.

№	Зміст завдання	Форма звітності
---	----------------	-----------------

з/п		
1.	Принципи та переваги групової форми роботи	Доповідь на з. 1 (модуль 1)
2.	Процеси у психокорекційних групах	Доповідь на з. 2 (модуль 1)
3.	Відпрацювання вміння виявляти пасивних, активних та “важких” типів учасників тренінгу: <ul style="list-style-type: none"> • Назвати та продемонструвати різні ознаки “закритої” людини. • Назвати та навести приклади ознак відкритої групи. 	Доповідь на з. 3 (модуль 1)
4.	Класифікація груп. Кількісний та якісний склад груп.	Доповідь на з. 4 (модуль 1) Захист проектів на з. 5 (модуль 1)
5.	Відпрацювання прийомів розігріву різних типів груп: <ul style="list-style-type: none"> • Вправа “Мінялки” • Вправа “Імпульс” • Вправа “Лінійка” • Вправа “У зв’язці” • Вправа “Броунівський рух” 	Доповідь на з. 1 (модуль 2)
6.	Поняття про шерінг. Його значення.	Доповідь на з. 2 (модуль 1)
7.	Види зворотнього зв’язку щодо етапів тренінгу.	Доповідь на з. 3 (модуль 1)
8.	Опрацювання прийомів поточного, вранішнього, вечірнього та завершального зворотнього зв’язку: <ul style="list-style-type: none"> • Вправа “Позиція” • Вправа “Привітання” • Вправа “Вранішній шерінг” • Вправа “Збір валізи”. 	Доповідь на з. 4 (модуль 1)
9.	Вправа «Знайомство». Створення атмосфери довіри та відвертості; саморозкриття членів групи.	Доповідь на з. 5 (модуль 1)
10.	Вправа «Самопрезентація». Формування установок на виявлення сильних та позитивних особистісних якостей; вміння представити себе та увійти у первинний контакт з іншими.	Доповідь на з. 6 (модуль 1)
11.	Вправа «Асоціації». Спрямована на розвиток асоціативної пам’яті для запам’ятовування імен; психологічне розслаблення з метою створення у групі сприятливого клімату.	Доповідь на з. 7 (модуль 1)
12.	Вправа “Інтерв’ю”. Розвиток креативності та формування необхідної комунікаційної дистанції; вміння слухати іншого та вдосконалення комунікативних навичок.	Доповідь на з. 8 (модуль 2)

13.	Вправа “Дзеркало”. Розвиток емпатії та рефлексії; усвідомлення “мови” власного тіла та рухів тіла.	Доповідь на з. 9 (модуль 2)
14.	Вправа “Знайди пару”. Розвиток прогностичних можливостей та інтуїції; формування у членів групи установки на взаєморозуміння.	Доповідь на з. 10 (модуль 2)
15.	Вправа “Комісійний магазин”. Формування навичок саморозуміння та самокритики; поглиблення знань про інших через розкриття якостей кожного з учасників.	Доповідь на з. 11 (модуль 2)
16.	Вправа “Автопортрет”. Спрямована на формування уміння розпізнавати якості незнайомої особистості; розвиток навичок описувати інших людей за різними ознаками.	Доповідь на з. 12 (модуль 2)
17.	Вправа “Без маски”. Орієнтована на зняття емоційної та поведінкової скутості; формування навичок відвертих висловлювань для аналізу сутності свого “я”.	Доповідь на з. 13 (модуль 2)
18.	Вправа “Образ Я”. Більш глибоке усвідомлення особистісного існування; поєднання вербального та невербального компонентів виразу позиції самооцінки.	Доповідь на з. 14 (модуль 2)
19.	Вправа “Ті, що зазнали аварії корабля”. Ця вправа передбачає вирішення багатьох задач: <ul style="list-style-type: none"> • отримання інформації про комунікативні процеси в групі; • навчає ефективній поведінці в процесі вирішення спільних задач; • виявлення стосунків домінування та підлеглості; • сприяє згуртованості членів групи. 	Доповідь на з. 15 (модуль 2)
20.	Вправа “Впевнена, невпевнена та агресивна поведінка”. Ця вправа орієнтована на: <ul style="list-style-type: none"> • вивчення самого почуття впевненості у собі; • розвиток уміння відрізнити агресивну, невпевнену та впевнену поведінку інших людей; • відпрацювання прийомів невербального спілкування. 	Доповідь на з. 16 (модуль 2)
21.	Вправа “Вміння вести розмову”. Спрямована на відпрацювання прийомів:	Доповідь на з. 17 (модуль 2)

	<ul style="list-style-type: none"> • подолання невпевненості у собі під час розмови; • зняття напруги під час початку бесіди; • практика комунікативних навичок. 	
22.	Вправа “Я тебе розумію”. Орієнтована на відпрацювання навичок зворотнього зв’язку; формування навичок розпізнавання станів іншого за невербальними проявами.	Доповідь на з. 18 (модуль 2)
23.	Вправа “Метафора”. Формування установки на взаєморозуміння та розпізнавання невербальних компонентів спілкування; оволодіння навичками висловлювання та прийняття зворотнього зв’язку.	Доповідь на з. 19 (модуль 2)
24.	Вправа “Компліменти”. Спрямована на відпрацювання навичок емпатії, формування вміння робити компліменти та створювати позитивні установки.	Доповідь на з. 20 (модуль 2)
25.	Методичні форми: відеотренінг, рольове навчання, груповий аналіз оцінок і самооцінок, "невербальні методики".	Доповідь на з. 21 (модуль 2)
26.	Сутність психологічного тренінгу. Цілі та задачі тренінгу спілкування та самопізнання, правила групової роботи.	Конспекти першоджерел.
27.	Інтерактивні методи навчання в тренінговій роботі.	Конспекти першоджерел. Письмовий опис психологічного конфлікту, клінічної ситуації, психологічної ситуації діалогічного (гіпотетичного) матеріалу.
28.	Засади успішної співпраці у колективі на основі самоконтролю, саморефлексії та самоаналізу.	Конспекти першоджерел. План-проспект. Письмовий опис процесів самоспостереження.
29.	Вербальна та невербальна комунікація як спосіб контролю свого емоційно-психологічного стану.	Письмовий опис консультаційних сесій тренінгової роботи. Письмовий опис процесів самоспостереження.
30.	Аналіз самоконтролю, самоаналізу, самопізнання та їхній вплив на групову динаміку.	Психологічний портрет та перелік орієнтовних запитань
31.	Механізми психологічного впливу на	Письмовий опис процесів

	партнера	самопостереження
32.	Етика професійного спілкування, комунікативна компетентність психолога-практика	Психологічний портрет та перелік орієнтовних запитань

IV. Контроль якості знань студентів

4.1. Форми і методи поточного контролю

Доповіді, презентації студентів на лабораторних заняттях, виконання ІНДЗ.

Використання методів самостійної роботи студентів по осмисленню та засвоєнню матеріалу – самостійний пошук інформації, конспектування першоджерел, ведення психологічних тематичних словників.

Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульна контрольна робота № 1

- До принципів групової роботи не відносяться:
 - активність;
 - конфіденційність;
 - наслідування тренера.
- Які чинники не сприяють груповій згуртованості?
 - атмосфера безпеки, прийняття;
 - кваліфікована робота ведучого;
 - достатній рівень гетерогенності групи.
- Чи правильно є така структура тренінгу: знайомство – очікування, прийняття правил – інформаційний блок – набуття практичних навичок – актуалізація проблеми – оцінка інформованості учасників – завершення роботи групи?
 - так;
 - ні;
 - послідовність не має значення.
- Якими особистісними якостями бажано володіти тренеру?
 - толерантність, лабільність, терпимість;
 - доброта, гуманність, чесність;
 - порядність, безкомпромісність, життєлюбність.
- Який стиль керівництва притаманний тренеру, який самостійно визначає та спрямовує політику групи?
 - авторитарний;
 - демократичний;
 - ліберальний.
- Для ліберального стилю керівництва притаманно:
 - індивідуальні завдання визначає тренер;
 - тренер не намагається оцінювати та регулювати хід роботи в групі;
 - політика групи визначається шляхом дискусії, на основі прийнятих учасниками рішень.
- До негативних рис авторитарного стилю керівництва відносять:
 - ризик залежності учасників від керівника;
 - організованість, рання кооперація;

В) ефективність на ранніх етапах роботи.

8. До якої групи тренінгів відноситься тренінг розвитку навичок спілкування?

А) групи особистісного розвитку;

Б) талантовські групи;

В) групи тренування навичок.

9. Основними техніками тренінгу умінь та навичок є:

А) багаторазове повторення технік;

Б) усвідомлення своєї індивідуальності;

В) прискорення психічного розвитку.

10. Фасилітація – це:

А) прагнення ведучого підвищити активність учасників тренінгу;

Б) застосування під час тренінгу власного життєвого досвіду тренера;

В) забезпечення зворотного зв'язку тренера на дії учасників.

11. До вимог зворотного зв'язку не відноситься:

А) реалізація в контексті трупової взаємодії, а не поза нею;

Б) оцінний характер;

В) описовий характер.

12. Шерінг – це:

А) вид дресури;

Б) розвиток вмінь вербального та невербального спілкування;

В) короткий обмін між учасниками почуттями, думками, побажаннями.

13. Тренінгова вправа – це:

А) відносно відокремлений у структурному та смислово відношенні блок роботи, побудований навколо конкретної дії та спрямований на вирішення загальних задач;

Б) набір цікавих для учасників завдань;

В) активне навчання шляхом набуття життєвого досвіду, який моделюється у груповій взаємодії людей.

14. На тематичній дискусії розглядається:

А) минулий досвід учасників тренінгу;

Б) події, які безпосередньо відбуваються у межах тренінгової групи в процесі роботи;

В) проблеми, значимі для більшості учасників групи.

15. Типовими помилками у застосуванні ігрових методів у психологічних тренінгах є:

А) осмислення отриманого в ході гри досвіду, наявність когнітивного компонента;

Б) застосування ігор розважального характеру;

В) зв'язок отриманого в іграх досвіду з повсякденною реальністю, перетворення ігрової взаємодії у самоціль.

Модульна контрольна робота № 2

1. Яка з технік активного слухання не допомагає зрозуміти партнера?

А) зауваження про хід бесіди;

Б) підтакування;

В) егоцентризм.

2. Вербалізація, ступінь В – це:

А) дослівний повтор повідомлення партнера;

Б) перефразування повідомлення партнера у скороченому вигляді;

В) логічний висновок із повідомлення партнера.

3. Допоміжними техніками активного слухання є:

- А) запитання на запитання;
- Б) ігнорування;
- В) негативна оцінка.

4. Відкриті запитання – це:

- А) запитання, на які можливо дати однозначну відповідь;
- Б) запитання, які потребують розширеної відповіді;
- В) риторичні запитання.

5. Які психологічні техніки знижують емоційну напругу?

- А) підкреслення розбіжностей між собою і партнером;
- Б) перебивання партнера;
- В) вербалізація емоційного стану.

6. Які психологічні техніки підвищують емоційну напругу?

- А) перехід на «особистості»;
- Б) підтримка оптимальної дистанції;
- В) звернення до фактів.

7. До механізмів психологічного впливу не відноситься:

- А) сублімація;
- Б) зараження;
- В) переконання.

8. Зараження – це:

- А) цілеспрямований аргументований вплив на партнера;
- Б) слідування прикладу;
- В) процес передачі емоційного стану від одного індивідуума до іншого.

9. Цілеспрямований аргументований вплив на іншу людину, який являє собою мовний доказ ідей, обґрунтований рішень, планів, вчинків – це:

- А) наслідування;
- Б) примушування;
- В) навіювання.

10. Механізм психологічного впливу при якому відбувається відтворення індивідуумом рис та зразків поведінки, яка в даний час демонструється має назву:

- А) переконання;
- Б) наслідування;
- В) зараження.

11. Метод при якому ми не нав'язуємо партнеру своєї логіки, проте надаємо можливість побачити протиріччя своїх суджень має назву:

- А) метод позитивних відповідей;
- Б) метод перелицьовування;
- В) метод раціоналізації.

12. Що передбачає метод двосторонньої аргументації?

- А) вказівку як переваг, так і слабких сторін прийнятого рішення;
- Б) обмін думками між партнерами;
- В) двосторонній обмін почуттями між партнерами по спілкуванню.

13. Метод аналогій передбачає:

- А) доказ шляхом порівняння з уже відомими і безсумнівними фактами або фактом;
- Б) згода з висловленнями партнера з наступним раптовим запереченням всіх його побудов за допомогою сильного аргументу;
- В) переведення розмови на іншу тему.

14. Який із цих методів є найефективнішим у випадках зайвої агресивності партнера?

- А) метод раціоналізації;
- Б) метод аналогій;
- В) метод класичної риторики.

15. На якому із зазначених принципів будується професійне спілкування психолога?

- А) раціоналізація;
- Б) прагнення допомогти клієнту;
- В) довірливе спілкування.

5.2 Форми і методи підсумкового контролю

Форма підсумкового контролю – залік.

Питання до заліку

1. Характеристика поняття тренінг.
2. Атрибути тренінгу, їх характеристика.
3. Особливості етапів підготовки проведення тренінгу.
4. Структура тренінгу.
5. Орієнтовні часові межі етапів тренінгів найбільш поширеної тривалості.
6. Характеристика поняття оцінювання в тренінгу.
7. Способи оцінювання у тренінгу.
8. Завдання тренера під час проведення тренінгу.
9. Основні функції тренера у тренінгу.
10. Види діяльності тренера.
11. Ролі ведучого тренінгових груп.
12. Стили керівництва тренінговою групою.
13. Особливості роботи тренерів у парі.
14. Умови, переваги та ризики роботи тренерів у парі.
15. Поняття тренінгова група та процес її розвитку.
16. Характеристики напруги і згуртованості тренінгової групи.
17. Характеристика поняття групової динаміки.
18. Стадії динаміки групи, їх характеристика.
19. Особливості навчання дорослих у тренінгу.
20. Основні принципи навчання дорослих.
21. Характеристика стилів навчання – викладання.
22. Методи, техніки та форми навчання у тренінгу.
23. Характеристика активних та інтерактивних методів навчання у тренінгу.
24. Технологія проведення активних (інтерактивних) методів навчання під час тренінгу.
25. Самопізнання, самоспонування, самореалізація під час тренінгу особистісного розвитку. Засоби саморозвитку.
26. Поняття відкритість і замкненість, монологічність і діалогічність людської особистості.
27. Необхідні моральні передумови у спілкуванні.
28. Розуміння культури спілкування та етикету.
29. Потреби і мотиви особистості у спілкуванні.

30. Фрустрація потреби у спілкуванні.
31. Охарактеризуйте методи вивчення спілкування.
32. Структура мовної комунікації.
33. Характеристика рівнів спілкування.
34. Основні поняття ділового спілкування.
35. Види соціальних емоцій.
36. Способи управління емоціями.
37. Характеристики почуттів та емоцій у спілкуванні.
38. Функції та стадії спілкування з високим рівнем довіри.
39. Характеристика псевдодовіри.
40. Критерії успішності спілкування.
41. Стилi спілкування та їх характеристики.
42. Характеристика тренінгу просоціальних вмінь.
43. Ситуативні характеристики та проблематичні ситуації.
44. Послідовність процедур тренінгу внутрішнього самонаставлення.
45. Стадії морального міркування.
46. Фази тренінгу прогресивної релаксації.
47. Пілотажні програми тренінгу когнітивного розв'язування міжособистісних проблем.
48. Ідентифікація моделей підтримки.
49. Характеристика тренінгів направлених на послаблення стресів.
50. Емпатійне розуміння в міжособистісних процесах.
51. Способи визначення кооперування.
52. Охарактеризуйте тренінги: емпатії та кооперування.
53. Стадії групового розвитку: становлення, конфліктний період, нормотворення, ділова активність, розпад.
54. Найважливіші зразки спілкування.
55. Деіндивідуація та одностайність у мисленні групи.

4.2. Критерії оцінювання знань студентів

Вимоги до знань та умінь студентів	Максимальна кількість балів, оцінка за шкалою ECTS
Повно й ґрунтовно володіє знаннями, фактичною інформацією та поняттєвим апаратом, в логічній послідовності передає знання першого та другого модуля з відповідним аналізом й узагальненням вивченого. Простежувався зв'язок теоретичного матеріалу з практикою.	А: 90 – 100 б.
Свідомо володіє знаннями, фактичною інформацією та поняттєвим апаратом, в логічній послідовності передає знання першого та другого модуля з відповідним аналізом й узагальненням вивченого.	В: 80 – 89 б.

Свідомо володіє знаннями, фактичною інформацією та поняттєвим апаратом. Проте відсутня логічна послідовність у викладі матеріалу, відсутні певні висновки щодо викладеної інформації.	C: 70 – 79 б.
Знання модулів передаються зазубреними з підручників (з конспекту) фразами. Відсутня логічна послідовність у викладі навчального матеріалу, відсутні певні висновки щодо викладеної інформації.	D: 65 – 69 б.
Знання модуля передаються тільки за допомогою певних питань з боку викладача.	E: 60 – 69 б.

Розрахунок максимальної кількості балів, що присвоюються студентам

Вид діяльності	Максимальна кількість балів за одиницю	Кількість одиниць до розрахунку	Всього
Виконання завдання для самостійної роботи (домашнього завдання)	5	2	10
Робота на семінарському (практичному) занятті (в тому числі доповідь, виступ, повідомлення, участь у дискусії)	5	2	10
ІНДЗ	20	1	20
Модульна контрольна робота	10	2	20
Залік			40
максимальна кількість балів			100

VI. Навчально-методична карта дисципліни
Разом: 90 год. Лабораторні: 12 год. Самостійна робота: 78год.

	I	II	III	IV	V
Модулі	I модуль		II модуль		
Лабораторні роботи (год.)	8		38		
Дати	11.02		25.02		11.03
Теми	<p>Психологічні механізми спілкування. Поняття про спілкування та його структуру. Структура міжособової взаємодії. Комунікативна сторона спілкування. Фактори успішного спілкування. Інтерактивна сторона спілкування. Тренінг ділового спілкування. Перцептивна сторона спілкування. Формування навичок та вмій співпраці у студентському колективі. Групова динаміка.</p>		<p>Розвиток навичок міжособистісної взаємодії. Особливості процесу самопізнання як психологічна готовність до подальшої психотерапевтичної діяльності. Сучасні технології психологічного впливу у спілкуванні. Навички визначати емоції іншої людини і контролювати свої</p>		<p>Психологія дискусії як специфічної форми професійного спілкування. Розвиток навичок комунікативної компетентності. Професійні навички, які мають переконуючий вплив на партнера. Тренінг партнерського спілкування</p>
Самостійна робота	<p>Сутність психологічного тренінгу. Цілі та задачі тренінгу спілкування та самопізнання, правила групової роботи. Інтерактивні методи навчання в тренінговій роботі. Засади успішної співпраці у колективі на основі самоконтролю, саморефлексії та самоаналізу. Вербальна та невербальна комунікація як спосіб контролю свого емоційно-психологічного стану. Аналіз самоконтролю, самоаналізу, самопізнання та їхній вплив на групову динаміку. Механізми психологічного впливу на партнера. Етика професійного спілкування, комунікативна компетентність психолога-практика.</p> <p>Опрацювання книг:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Романовський О.Г., Шаполова В.В., Квасник О.В., Гура Т.В. Психологія тимбилдингу: навчальний посібник. Харків : «Друкарня Мадрид», 2017. 92 с. - Тренінг педагогічного спілкування. Методичні поради для практичних психологів. -К.: Видання Київск. військ. гуманітар. ін-ту,1995-36с. 				
Поточний контроль	Тренінг ділового спілкування та тренінг партнерського спілкування				
Підсумковий контроль	Залік				

VII. Основні й допоміжні інформаційні джерела для вивчення курсу

Основні

1. Ільїна, Ніна Михайлівна. Загальна психологія: теорія та практикум [Текст] : підручник / Н. М. Ільїна, С. О. Мисник. - Суми : Університетська книга , 2021. - 369 с
2. Бабелюк, О. В. Психологія травмуючих ситуацій [Текст] : [навч.-метод. посіб.] / Бабелюк О. В., Гоцуляк Н. Є. - Кам'янець-Подільський : Друкарня "Рута", 2021. - 107.
3. Бондарчук О.І. Бондарчук Л.І. Основи психології та педагогіки: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2002. –168с.
4. Пеньковська, Н. М. Основи психологічного консультування в методі позитивної психотерапії : навчально-методичний посібник / Н. М. Пеньковська, Р. В. Шептицький. – Тернопіль: Крок, 2014. – 268 с.
5. Романовський О.Г., Шаполова В.В., Квасник О.В., Гура Т.В. Психологія тимбилдингу: навчальний посібник. Харків : «Друкарня Мадрид», 2017. 92 с.
6. Тренінг педагогічного спілкування. Методичні поради для практичних психологів. -К.: Видання Київск. військ. гуманітар. ін-ту,1995-36с.

Додаткові:

1. Актуальні проблеми освітньо-реабілітаційного простору: педагогіка, психологія, соціологія [Текст] : монографія / за заг. ред. д-ра пед. наук., проф. В. В. Нечипоренко, за ред. д-ра пед. наук, доц. М. А. Дергач ; Комун. закл. вищ. освіти "Хортиц. нац. навч.-реабілітац. акад." Запоріж. облради. - Запоріжжя : Вид-во Хортиц. нац. акад., 2021 . Т. 1 / [В. Й. Бочелюк та ін.]. - 2021. - 218 с..
2. Бабій Л.Т. Діалектика розвитку історичних типів культури: філософсько-соціологічні проблеми. – Львів: Світ, 1991. – 157 с.
3. Митник О.Я. Психологія навчання як цілісного творчого процесу / О.Я. Митник // Відкритий урок – 2005. – № 23–24. – С. 34 – 36.
4. Митник О.Я. Як навчити дитину мистецтва мислення / Олександр Якович Митник. – К.: Початкова школа, 2006. – 104 с.
5. Навчання у початковій школі як цілісний творчий процес: теорія і практика / за ред. В.І. Бондаря, упорядкув. О.Я. Митника. – К.:Початкова школа, 2011. – 384 с.
6. Психологія освітнього менеджменту [Текст] : навч.-метод. посіб. / [уклад. Л. В. Мафтин] ; Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича : Рута, 2021. - 295 с.
7. Омельченко, Вікторія Вікторівна Соціальна психологія та конфліктологія [Текст] : навч. посіб. / В. В. Омельченко ; Харків. нац. ун-т радіоелектроніки. - Харків : ХНУРЕ, 2020 . Ч. 1 : Соціальна психологія : навч. посіб для студентів усіх спец. і форм навч. - 2021. - 173 с.
8. Яремчук, Оксана Василівна. Історична психологія: націєтворчий потенціал [Текст] : монографія / О. В. Яремчук ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. - 2-ге вид., перероб. і допов. - Кам'янець-Подільський : Рута, 2021. - 149 с

9. Ткаченко, Олександр Анатолійович. Психологія акмеологічного розвитку особистості [Текст] : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01 / Ткаченко Олександр Анатолійович ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. - Київ, 2021. - 44 с.
10. Татенко, Віталій Олександрович. Соціальна психологія націєтворення: суб'єктно-вчинковий підхід [Текст] : монографія / В. О. Татенко ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. - 2-ге вид., перероб. і допов. - Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. - 141 с
11. Трофімов Ю.Л., Рибалка В.В., Гончарук П.А. та ін. Психологія: Підручник / За ред. Ю.Л.Трофімова. – К.: Либідь, 1999. – 558 с.

Інформаційні ресурси

1. https://stud.com.ua/85543/psihologiya/metodika_vikladannya_psihologiyi
2. http://maup.com.ua/ua/navchannya-u-maup/library/pidruchniki/psihologiya/metodika_vikladannya_psihologii.html
3. <http://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf?id=1cce4002-ce8d-4991-809f-f0fcd3d3994b>
4. <http://www.nbuv.gov.ua/>-Національна бібліотека України ім.В.І.Вернадського.
5. <http://hklib.npu.edu.ua/> -Наукова бібліотека національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова.
6. <http://upsihologa.com.ua/> - портал професійних психологів України «У психолога».